
Analyse historische beplanting

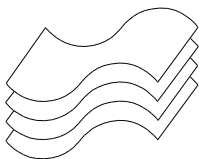
Park Oog in Al

te Utrecht

- eindrapport -

SB4

**BUREAU VOOR HISTORISCHE
TUINEN, PARKEN EN LANDSCHAPPEN**

Analyse historische beplanting

Park Oog in Al

te Utrecht

- eindrapport -

Opdrachtgever: Gemeente Utrecht

April 2015

Projectnummer: 9270

SB4

**BUREAU VOOR HISTORISCHE
TUINEN, PARKEN EN LANDSCHAPPEN**

Colofon

© 2015, SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen te Wageningen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij op papier of digitaal, zonder voorafgaande toestemming van de samenstellers van dit rapport. In geval van publicatie, geheel of gedeeltelijk, van dit als intern rapport bedoelde document, is het noodzakelijk om auteursrechten, copyright, publicatierechten en/of andere rechten te regelen met SB4 of andere partijen.

De afbeeldingen en foto's in dit rapport zijn gemaakt door SB4, tenzij de bronvermelding anders aangeeft.

Tekst: SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen
ir. E.M.J. Blok, ing. C.M.F. Brouwer
Costerweg 1-P 6702 AA Wageningen
info@sb4.nl www.SB4.nl

Projectnummer: 9270

Opdrachtgever: Gemeente Utrecht
Contactpersoon: mw. M. de Kraker

Versie: eindrapport 1 april 2015

Voorblad: Zicht op het landhuis vanuit westelijke richting (vanaf het pad langs de bloemheuvel).
Prentbriefkaart uit ± 1925. (Bron: HUA, cat. nr. 3551.)

Achterblad: De brug naast de bloemheuvel, gezien vanuit westelijke richting.
Prentbriefkaart uit ± 1925. (Bron: HUA, cat. nr. 3547.)

INHOUD

Inleiding	5
1. Beknopte geschiedenis	7
2. Analyse van de historische beplanting en beplantingsstructuur	11
2.1. Algemeen	11
2.2. Omgeving theehuis	15
2.3. De 'ruïne'	17
2.4. De 'bloemenheuvel' (sinds WOII bunker)	21
3. Sortiment	23
Bijlage I. Betrokken plantsoenmeesters	27
J.J. Denier van der Gon	27
S.G.A. Doorenbos	28
Bijlage II. Beeldmateriaal uit de jaren 1960-1980	31
Analysekaart	33

INLEIDING

Ten westen van het centrum van Utrecht ligt de wijk Oog in Al. Hierin ligt een circa 5 hectare groot openbaar park dat gelijktijdig met de wijk is gerealiseerd op terrein van de voormalige buitenplaats Oog in Al.

In februari 2014 stelde de 'Advies Werkgroep Park Oog in Al' dat het park voor de wijk belangrijke kwaliteiten bezit en daarom gerichte aandacht verdient en een duurzame toekomst. De Gemeente Utrecht heeft dit advies ter harte genomen en stelt momenteel een nieuw beheerplan op voor het park en heeft in dat kader in februari 2015 aan SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen gevraagd om een analyse te maken van de historische beplanting en advies te geven voor nieuwe beplantingen in het park.

Voorliggend rapport is hiervan het resultaat en is opgesteld door ir. Eric M.J. Blok (landschapsarchitect bnt en tuinhistoricus) en ing. Caroline M.F. Brouwer (tuin- en landschapsinrichtster), beiden werkzaam bij SB4.

Wageningen, april 2015.

Gezicht over de Leidsche Rijn te Utrecht in de richting van de stad. Links de theekoepel en twee armen van een zuilengalerij op de buitenplaats Oog in Al. Pentekening van Dirk Verrijk uit circa 1765. (HUA, cat. nr. 37900.)

Gezicht op de Leidsche Rijn te Utrecht vanuit de richting van de stad. Op de achtergrond de theekoepel, hoge hagen en het dak van het buitenhuis Oog in Al. Detail van een pentekening van Dirk Verrijk uit circa 1765. (HUA, cat. nr. 30253.)

Gezicht over de Leidsche Rijn te Utrecht in de richting van de stad. Links de buitenplaats Oog in Al. Half verborgen achter de parkaanleg staan het huis, de theekoepel en een witte balustrade op de oever. Fotoreproductie van een schilderij van J.A. Pastoor uit circa 1910. (HUA, cat. nr. 37902.)

1. BEKNOPT GESCHIEDENIS

In 1666 stichtte jonkheer Everhard Meyster (ca. 1617-1679) de buitenplaats 'Oog in Al'. Hij gaf zijn bezit deze naam, omdat hij verwachtte direct uitzicht te krijgen op de geplande stadsuitbreiding van Utrecht. De uitbreiding zou echter pas aan het eind van de negentiende eeuw een aanvang nemen.

Over de eerste tuinaanleg uit de tijd van de dichter Meyster, die ook de beroemde tuinen Nimmerdor en Dool-om-berg bij Amersfoort bezat, is weinig bekend. Het enige restant uit die tijd is een, inmiddels vele malen verbouwde tuinkoepel. Aan het einde van de achttiende eeuw werd de tuinaanleg uitgebreid met '*... aangename Laanen en met Plantsoenen overdekte Alleës*', alsmede met '*... een Tempel, een Bad, een Goud Viskom en een Fontein*.' Tussen 1833 en 1840 werd het buitenhuis verbouwd en werd er een aanleg in landschapstijl gerealiseerd.

Het buitenverblijf werd in 1918 ter veiling gebracht. Op dat moment besloeg Oog in Al circa 20 hectare waarop een '*ruim, goed onderhouden Heerenhuis, Koetshuis en Stalling, Koetsiers- en Tuinmans-woningen, Wandelplaats, Tennisveld, Koepel aan den Rijn, Moestuin*'. Het merendeel van de landerijen was in gebruik als grasland en boomgaard. Het buiten werd aangekocht door de gemeente Utrecht voor een omvangrijke stadsuitbreiding in de vorm van een tuinstad, naar ontwerp van H.P. Berlage. Alleen de wijk Oog in Al werd hiervan gerealiseerd. De voormalige buitenplaats werd het centrum van de nieuwe wijk, waarbij het terrein werd ingericht als openbaar wandelpark en het huis in gebruik genomen als theehuis. Het terrein werd in de jaren 1921-1922 aangepast naar ontwerp van plantsoenmeester J.J. Denier van der Gon. Het park kreeg de typerende kenmerken van de Gemengde Stijl met een geometrisch gedeelte in aansluiting op het stratenpatroon van de aanliggende woonwijk overgaand in een gedeelte volgens de landschapstijl met een grote waterpartij rondom een centrale speelweide, slingerende wandelpaden en veel fraaie boomgroepen en bloemperken. In het park werden tevens een muziektent, botenhuis, twee bruggen en een kinderspeelplek gerealiseerd. Denier van der Gon ging in 1922 met pensioen, maar bleef nog jarenlang een adviserende rol spelen voor de gemeente Utrecht. De nieuwe plantsoenmeester S.G.A. Doorenbos voltooide de werkzaamheden in het park en is ook verantwoordelijk voor de groenstructuur in de woonwijk Oog in Al.¹ (Voor meer informatie over de betrokken plantsoenmeesters zie bijlage I.)

¹ Team Erfgoed Gemeente Utrecht, *Cultuurhistorische analyse park Oog in Al*, Utrecht, februari 2012.

Vogelvluotopname uit 1918. Centraal huis Oog in Al met daarachter de bij de buitenplaats horende landerijen (overwegend grasland en boomgaard). Op de voorgrond het Merwedekanaal. (HUA, cat. nr. 14963.)

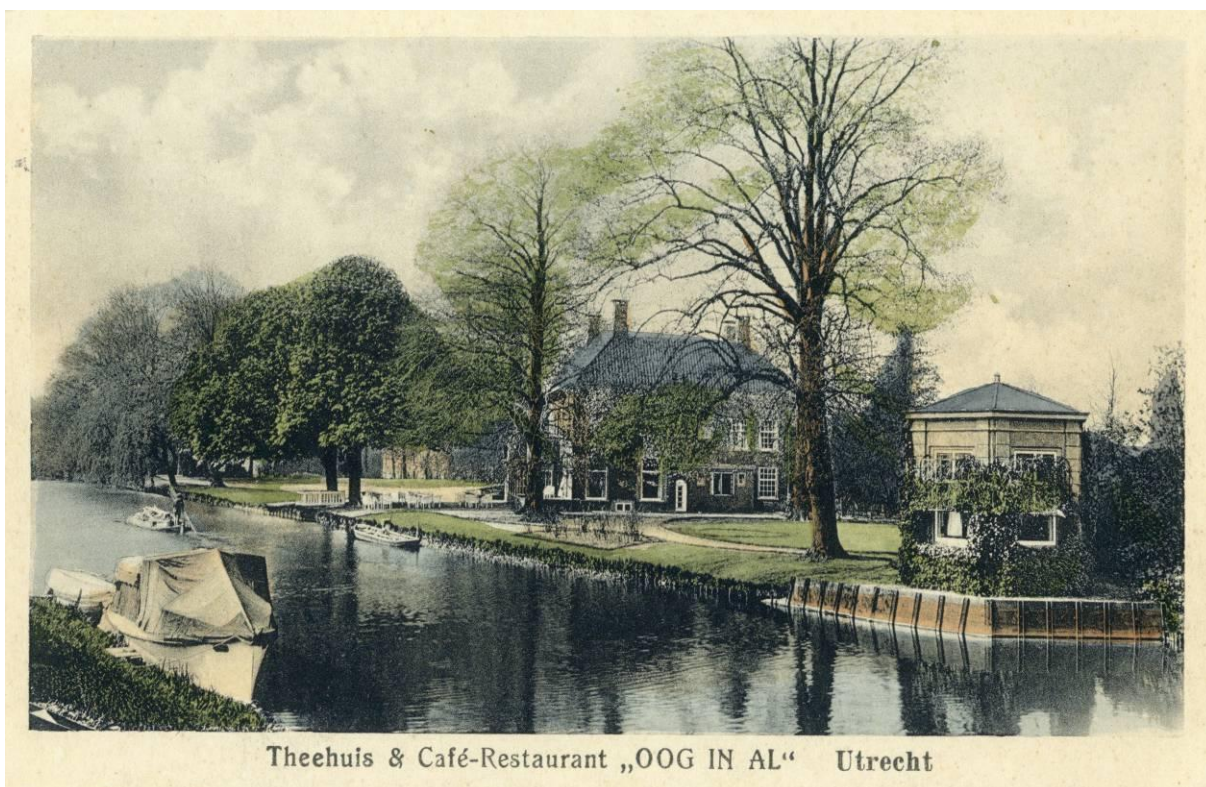
Het uitgevoerde ontwerp van J.J. Denier van der Gon voor Park Oog in Al, maart 1921. (HUA, cat. nr. 14963.)

Vogelvluchtopname uit 1938. (Bron: gemeente Utrecht.)

Zicht vanaf de entree aan de Everard Meysterlaan richting de centrale weide. Links is nog net de platte brug bij de 'ruïne' te zien. Opvallend is de diversiteit aan toegepaste bomen (variatie in kroonvormen), de grasstrook langs het pad en de opbouw van laag naar hoog in het heestervak. Foto uit ± 1926. (Bron: HUA, cat. nr. 24727.)

Zicht over de Leidsche Rijn op de theekepel en het theehuis Oog in Al. Tussen het huis en de balustrade aan het water was het terrein ingericht als zitterras. Transparante inrichting van de oevers en de directe omgeving van het huis met gazons, slingerende paden, solitaire (oude) bomen en een enkel rozenperk. Prentbriefkaart uit $\pm$ 1925. (Bron: HUA, cat. nr. 124919.)

Zicht door het park vanaf de entree aan de Mozartlaan (in het verlengde van de Beethovenlaan). Aan de buitenzijde strak vormgegeven heestervak waarin kleine sierbomen (vermoedelijk meidoorn). Op het centrale gazon een langgerekt perk met vermoedelijk rhododendrons en op de kopse kant een rozenperk. Prentbriefkaart uit $\pm$ 1925. (Bron: HUA, cat. nr. 122727.)

2. ANALYSE VAN DE HISTORISCHE BEPLANTING EN BEPLANTINGSSTRUCTUUR

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van kaartmateriaal, luchtfoto's, ontwerptekeningen en circa 50 foto's en prentbriefkaarten uit Het Utrechts Archief. De meest kenmerkende afbeeldingen zijn in voorliggend rapport afgebeeld en voorzien van onderschrift met bevindingen. Hieronder volgt in tekst eerst de algemene conclusies voor het park als geheel, in de daarop volgende paragrafen wordt ingegaan op enkele bijzondere accentplekken. Zie ook de Analysekaart achter in het rapport.

2.1. Algemeen

Bij de herinrichting van buitenplaats tot wandelpark in de jaren 1922-1923 zijn in de omgeving van het huis zoveel mogelijk oude bomen gespaard gebleven. Het gaat dan met name om solitaire (o.a. linde, treurwilg, paardenkastanje) op de oever langs de Leidsche Rijn, de laan van bruine beuken tussen het huis en de brug naar de Kanaalweg en knotessen langs de oude sloot (langs de koetsierswoning).

Het overige terrein van de buitenplaats bestond grotendeels uit grasland en boomgaard en heeft bij de herinrichting tot wandelpark een geheel nieuwe invulling gekregen.

Op basis van historische afbeeldingen, zijn een aantal specifieke elementen en karakteristieken in de parkaanleg en specifiek met betrekking tot de beplantingen te duiden:

- Het ontwerp ging uit van een 'open' en overzichtelijke parkstructuur met een aantal belangrijke zichtlijnen.
- De situering van solitaire bomen, boomgroepen en bossages (bomen in combinatie met heesters) ondersteunt die belangrijke zichtlijnen.
- Extra versiering in de vorm van rechthoekige perken werd aangebracht langs de Mozartlaan, op de grens van de nieuwe woonwijk. Door de jaren heen is een wisselende invulling van de perken te zien. Op historisch beeldmateriaal komen zowel heesters, 1-jarigen en bolgewassen voor. Terugkerend is een uniforme invulling per vak.
- De parkentree aan de Mozartlaan vormt het koppelstuk tussen het landschappelijk ontworpen park en het rechte stratenplan van de woonwijk: de as van de symmetrische entree ligt in het verlengde van de Beethovenlaan, met symmetrische beplanting van perken, waarbij de rechte paden geleidelijk symmetrisch overgaan in gebogen lijnvoering.
- Ter versterking van het ruimtelijke effect zijn er:
 - altijd grasstroken tussen pad en beplanting (met als enige uitzondering de entree aan de Mozartlaan),
 - grazige oevers langs waterpartij en veelal een grasstrook tussen water en beplantingsgroepen,
 - veel solitaire bomen en boomgroepen in gazon, veelal gesitueerd verspreid langs de paden,
 - variatie in boomvormen rondom de centrale weide (o.a. smal opgaande *Populus nigra* 'Italica', ronde kronen van paardenkastanje, ijle kronen van berken, treurvormen).
- Op enkele plekken zijn groepen rhododendrons toegepast, als wintergroene accenten. Dit is met name het geval op padsplitsingen en bij de aanlanding van een brug.
- De meeste heestergroepen kennen echter een samengestelde opbouw met variatie in soorten en een afwisseling in wintergroen en bladverliezend. De soorten zijn meestal groepsgewijs aangeplant. Daarbij is een opbouw in hoogte waarneembaar, met lager blijvende soorten langs de randen en hogere heestersoorten en bomen in het midden van de groep. Precieze soorten zijn veelal moeilijk te onderscheiden.
- Daarnaast kan een onderscheid gemaakt worden tussen gesloten heesterpartijen, waarin verspreid bomen, en 'transparante' groepen waarin bomen en heesters losjes bij elkaar zijn gegroepeerd in gazon (dus geen zwarte aarde).
- Bij de aanplant werd gekozen voor een redelijk groot formaat bomen en heesters. Heesters werden op ruime afstand van elkaar geplant, zodat ze zich als solitair konden ontwikkelen.
- Op enkele plekken in het park zijn vaste planten toegepast, waaronder op twee meer gedetailleerde locaties: de bloemenheuvel en de ruïne. Als onderdeel van een transparante beplantingsgroep naast de brug nabij de bloemenheuvel, stonden er polvormige vaste planten in gazon. Mogelijk betrof het palmlilie (*Yucca*), haaklilie (*Crinum*) of daglilie (*Hemerocallis*).

Zicht door het park richting het huis Oog in Al, vanaf de Mozartlaan (nabij de aansluiting op de Everard Meysterlaan). Links de speelplek, omgeven door een gesloten heesterbossage. Voorlangs in het gazon los verspreide heesters, zowel solitair als in groepjes. Op de voorgrond een smal perk met vermoedelijk 1-jarige beplanting. Foto uit ± 1923. (Bron: HUA, cat. nr. 41138.)

Brug nabij de bloemenheuvel. Zicht richting de Mozartlaan. Gazonstroken tussen paden en beplantingen, rhododengroepen onder bomen, opvallende veel berken op deze locatie en heestergroepen aan weerszijden van de brug. Foto uit ± 1929. (Bron: HUA, cat. nr. 83146.)

- Op beeldmateriaal van kort na aanleg wordt de indruk gegeven dat naaldbomen en coniferen relatief weinig zijn toegepast. Vooral in de omgeving van de ruïne zijn dennen aangeplant. Vanaf circa 1930 lijkt het dat op enkele plekken in het park kleinere coniferen zijn toegevoegd, zoals verspreid in enkele beplantingsgroepen en als solitair in gazon in de parkzone langs de Mozartlaan.
- Het tegenwoordig grote aandeel wintergroene heesters (overwegend taxus) is pas veel later aangeplant, en vervangt de oorspronkelijke heesterlaag die wegviel ten gevolge van een toenemende schaduw onder oude bomen.

Zicht op de vijver en bloemenheuvel, vanaf de Mozartlaan. Rechts de achtergevel van het botenhuis. Op de voorgrond een gevarieerde, 'transparante' beplantingsgroep in gazon bestaande uit diverse kleine coniferen en breed spreidende (vermoedelijk rozenstruiken) en opgaande heesters (vermoedelijk laurierkers). Foto uit ± 1930. (Bron: HUA, cat. nr. 41131.)

Brug nabij de bloemenheuvel. Brug ingebed door heestergroepen. Links 'transparante' beplantingsgroep bestaande uit berken en diversiteit aan solitair uitgegroeide heesters. Geheel links losjes verspreide polvormige vaste planten. Rechts is een brede grasstrook zichtbaar tussen de waterpartij en het grote vlak lage beplanting op de bloemenheuvel. Prentbriefkaart uit ± 1935. (Bron: HUA, cat. nr. 3546.)

Zicht op het theehuis vanaf het hoofdpad. Links zicht door de bruine beukenlaan richting de entree met brug vanaf de Kanaalweg. Grasstrook aan weerszijden van het pad. Bij het huis zijn enkele kuipplanten opgesteld (palmen en varens). Prentbriefkaart uit ± 1925. (Bron: HUA, cat. nr. 3550.)

De muziektent ten zuidoosten van het theehuis. Tussen het (waarschijnlijk net ingezaaide) gazon en bouwwerk lag een smalle, vrij uniform ingevulde beplantingsstrook van hoofdzakelijk wintergroene heesters (waarschijnlijk laurierkers recht voor de muziektent en opzij daarvan taxus in combinatie met een bladverliezende heester). Foto uit ± 1930. (Bron: HUA, cat. nr. 41139.)

2.2. Omgeving theehuis

Kenmerken:

- De gevels van het huis waren vrij van beplanting. Verspreid rond het huis stonden enkele kuipplanten opgesteld op de aanwezige halfverharding.
- Tussen de 'muziektuin' en het noordelijk van het huis liggende hoofdpad, lag een smalle strook beplanting met een variatie aan heesters en enkele bomen.
- Langs de Leidsche Rijn grazige oevers met monumentale bomen (linde, kastanje, treurvormige wilg?).
- De koepel was deels overgroeid met klimplanten (vermoedelijk klimop).
- Opzij van het huis lagen gazons met gebogen padenstructuur en tussen huis en oever bevond zich het terras van het theehuis.
- Er lag 1 rechthoekig perk (waarschijnlijk rozen) op de oever tussen terras en koepel.

De 'ruïne' met op de voorgrond de platte brug over de vijver. Op de vier hoekpunten van de brug was een geïntegreerde plantenbak, waarin 1-jarigen stonden. Rondom het water een brede grasstrook. Op de achtergrond zijn jonge dennen zichtbaar. Prentbriefkaart uit ± 1930. (Bron: HUA, cat. nr. 3548.)

Zicht over de ruïne vanaf de verhoogde zitplek. De helling is beplant met uitgestrekte groepen van diverse bodembedekkers en verspreid daartussen als accentbeplanting polvormige vaste planten en solitaire heesters. Foto uit ± 1930. (Bron: HUA, cat. nr. 41139.)

2.3. De 'ruïne'

Denier van der Gon schreef in zijn toelichting op het parkontwerp het volgende over zijn bedoeling met dit deel van het park:

*"Een andere, langzaam naar achteren oplopende hoogte zal op de uitspringende hoek, ten noorden, tusschen de Groenenweg en het Merwede Kanaal worden gemaakt. De bodem zal hier oprijzen uit een plasje en worden aangelegd als een wilde plek, een ruïne. Door middel van oude bakstenen, van een te sloopen muur en schuur bij het woonhuis, worden hier fragmenten van muren los opgestapeld; daartegen wordt aan muurplanten en kleinrozen, wilde wijn e.a. planten, de gelegenheid gegeven te groeien zoals men dat ziet in een rots of alpentuin. Bovenop wordt een ruime zitplaats gemaakt, van waar men het uitzicht heeft over het speelveld."*²

Op geen enkele foto is iets te zien van muur- of metselwerk, maar mogelijk was dit ondergronds verwerkt ten behoeve van een specifiek beplantingsmilieu.

Kenmerken:

- Een wisselend beeld van enerzijds een 'schone waterspiegel' en anderzijds waterplanten in de vijver.
- Een grasstrook rondom het water.
- Op de hellingen -gearrangeerd als 'wilde' beplanting- waren grote vlakken bedekt met uniforme, bloeiende bodembedekkers, mogelijk Arabis (scheefkelk), Aubrietia (blauwkussen), Cerastium (viltige hoornbloem), Campanula portenschlagiana (dalmatiëklokje), zeepkruid (Saponaria)
- Daartussen verspreid als accentbeplanting: een diversiteit aan polvormige vaste planten. Mogelijk: irissen (I. germanica), hosta, prachtspirea (Astilbe), moerasspirea (Filipendula), daglelie (Hemerocallis), palmlilie (Yucca), lampenpoetsersgras, haaklelie (Crinum, lelieachtig bolgewas)
- Langs de oever staat incidenteel een oeverplant. Mogelijk: kleine lisdodde, gele lis, kalmoes.
- Hoger op de hellingen staan pluksgewijs solitaire heesters en kleine coniferen.
- Bij de zitplek staan lindebomen.
- Terzijde hiervan bestond een halfopen doorzicht richting het Merwedekanaal ingericht als gazon met verspreid solitaire bomen, waaronder dennen.
- Plantenbakken op de brug waren gevuld met een wisselende beplanting van 1-jarigen.
- Op foto's uit de jaren '60-'80 is te zien dat op de hellingen later ook voorjaarsbollen, viooltjes, vingerhoedskruid en 1-jarigen (onder andere begonia's) werden toegepast. (Zie bijlage II.)
- Het hekwerk rondom deze locatie en het fixeren van de waterpartij middels een betonnen vijverbak zijn vrij recente aanpassingen.

² Team Erfgoed Gemeente Utrecht, *Cultuurhistorische analyse park Oog in Al*, Utrecht, februari 2012.

Winterbeeld van de ruïne. De 'bergjes' op de oever aan de overzijde van het pad, zijn mogelijk winterafdekking van polvormige vaste planten. Foto uit ± 1936. (Bron: HUA, cat. nr. 83148.)

Zicht over de ruïne vanaf de brug. Op de achtergrond de verhoogde zitplek met meerdere banken in de schaduw van enkele lindebomen. Prentbriefkaart uit ± 1930. (Bron: HUA, cat. nr. 122735.)

Op de voorgrond een gewone vleugelnoot (*Pterocarya fraxinifolia*.) Links de brug met plantenbakken, rechts de waterpartij op de overgang naar de centrale weide. Veel polvormige vaste planten verspreid over de grazige oevers. Foto uit ± 1945. (Bron: HUA, cat. nr. 41133.)

Overzichtsfoto van de ruïne. Uitsnede van luchtfoto uit ± 1950. (Bron: HUA, cat. nr. 64105.)

De bloemenheuvel met bovenop een paardenkastanje met ronde zitbank, rechts op de achtergrond het botenhuis. Op de zuidoosthelling is lage beplanting zichtbaar, langs het water polvormige oeverplanten. Op de overgang naar de hogere beplanting (opvallend veel berken) op de achtergrond staan solitaire sierheesters en enkele bloeiende bomen, waarschijnlijk sierkersen. Prentbriefkaart uit ± 1930. (Bron: HUA, cat. nr. 122728.)

In WOII werd bovenop de bloemenheuvel een bunker (vermomd als huisje) geplaatst. De oorspronkelijke inrichting met een bloemrijke lage beplanting op de zuidwesthelling, solitaire heesters en berken bleef gehandhaafd. Foto uit 1946. (Bron: HUA, cat. nr. 44051.)

2.4. De 'bloemenheuvel' (sinds WOII bunker)

Denier van der Gon schreef in zijn toelichting op het parkontwerp het volgende over zijn bedoeling met dit deel van het park:

*"Een heuvel zal worden opgeworpen, achter de woning met koetshuis, uit den vijver die er voor zal komen te liggen. Tegen een helling aan de westzijde dezer verhooging moeten dan bloemen in groote groepen, tot een bloemenheuvel, worden aangebracht. Bovenop de hoogte is een ruime zitplaats gedacht, vanwaar men een deel van het park zal kunnen overzien, terwijl van de straat en van de huizen langs het park gelegen, in het westen, over de plas heen de heuvel met zijn beplanting waar te nemen is."*³

Kenmerken:

- Bovenop de heuvel staat een paardenkastanje met rondom een zitbank.
- Er staan opvallend veel berken in dit parkgedeelte (ook aan overzijde van de brug). Mogelijk waren dit oorspronkelijk *Betula utilis* 'Doorenbos', een berk die korte tijd daarvoor ontwikkeld was door de nieuwe plantsoenmeester Doorenbos.
- Zowel voorlangs de zitplek bovenop de heuvel als onderaan langs de vijveroever lag een brede, vlakke strook gazon. Het tussenliggende gedeelte op de zuidwesthelling van de heuvel kende een invulling met een bloemrijke, lage beplanting. Het sortiment lijkt wisselend te zijn geweest en bestond mogelijk ieder jaar uit een andere samenstelling van vaste planten of 1-jarigen. Het lijkt om een overwegend uniforme aanplant te gaan al dan niet met verspreid wat afwijkende accentbeplanting.
- De huidige beplanting, overwegend bestaand uit wintergroene heesters en naaldbomen, is aangebracht na WOII teneinde de bunker zoveel mogelijk uit het zicht te krijgen en de plek ontoegankelijk te maken voor bezoekers.
- Op foto's uit de jaren '60-'80 is te zien dat op de helling ook voorjaarsbollen werden toegepast. (Zie bijlage II.)

³ Team Erfgoed Gemeente Utrecht, *Cultuurhistorische analyse park Oog in Al*, Utrecht, februari 2012.

Uitzicht vanaf de bovenkant van de bloemenheuvel richting de Mozartlaan. Foto uit 1936. (Bron: HUA, cat. nr. 83147.)

3. SORTIMENT

Op basis van het beschikbare beeldmateriaal kan slechts indicatief worden aangegeven welk plantmateriaal gebruikt is bij de aanleg van park Oog in Al in de jaren 1921-1922. Voor zover mogelijk is dit in voorgaand hoofdstuk genoemd. De variatie en afwisseling in sortiment, de kleinschaligheid en de zorgvuldige opbouw in hoogte en afwisseling in verschijningsvorm is kenmerkend voor de parkarchitectuur in de eerste helft van de 20e eeuw.

Op basis van eigentijdse literatuur, kwekerscatalogi en vergelijkbare parken is een lijst te maken van plantmateriaal passend voor de tijd van aanleg, overeenkomstig het historische beeld van Park Oog in Al en dat nog steeds goed verkrijgbaar en toepasbaar is.

1. Bladverliezende bloem- en sierheesters

Aesculus parviflora, herfstpaardekastanje
Amelanchier rotundifolia, krent
Aronia melanocarpa, zwarte appelbes
Caragana arborescens, erwtenstruik
Clethra alnifolia, schijnels
Colutea arborescens, blazenstruik
Cornus mas, gele kornoelje
Corylus avellana, hazelaar
Cotoneaster, dwergmispel in diverse soorten: C. bullatus, C. franchetii, C. nanshan, C. simonsii
Deutzia, bruidsbloem in diverse soorten: D. crenata 'Pride of Rochester', D. gracilis, D. lemoinei, D. magnifica, D. rosea
Euonymus europaeus, gewone kardinaalsmuts
Frangula alnus, vuilboom
Hydrangea in soorten
Kerria japonica, ranonkelstruik
Lonicera tatarica, Tartaarse struikkamperfoelie
Lonicera xylosteum, rode struikkamperfoelie
Philadelphus, boerenjasmijn in diverse soorten: P. coronarius, P. 'Virginal', P. 'Lemoinei'
Physocarpus opulifolius, blaasspirea
Potentilla fruticosa, struikganzerik
Prunus spinosa, sleedoorn
Ribes sanguineum
Spiraea in diverse soorten: S. arguta, S. billiard, S. japonica 'Anthony Waterer', S. vanhouttei
Symphoricarpus albus, sneeuwbes
Viburnum opulus, Gelderse roos
Weigela, weigelia; waaronder W. 'Rosea' en W. florida 'Nana Purpurea'

2. Rozen

(laagblijvend, kleinbloemig, doorbloeiend, geschikt voor aanplant in perken)

Rosa 'Else Poulsen' (zachtroze)
Rosa 'Ellen Poulsen' (donkerroze)
Rosa 'Katharine Zeimet' (wit)

3. Wintergroene heesters

Berberis, zuurbes in diverse soorten (B. candidula, B. gagnepainii lancifolia, B. julianae, B. stenopylla, B. verruculosa)
Buxus rotundifolia, grootbladige randpalm
Cotoneaster dammeri, dwergmispel
Ilex aquifolium, gewone hulst; waaronder cultivarvormen 'Argenteo variegata' (zilverbont), 'Aureo Variegata' (goudbont), 'Bacciflava' (gele bes), 'J.C. van Tol' (rijke besdracht)
Ilex crenata, hulst
Ligustrum lucidum, Chinese liguster

Ligustrum ovalifolium, haagliguster (halfwintergroen), waaronder cultivarvormen 'Argenteo Marginatum' (witbont), 'Aureo Marginatum' (geelbont)
Ligustrum vulgare 'Atrovirens', liguster (halfwintergroen)
Lonicera nitida, kamperfoelie (bonte cultivars zijn van latere datum)
Lonicera pileata, kamperfoelie (bonte cultivars zijn van latere datum)
Mahonia aquifolium, mahoniestruik
Osmanthus heterophyllus, schijnhulst (bonte cultivars zijn van latere datum)
Prunus laurocerasus, laurierkers; waaronder cultivarvormen 'Reynvanii', 'Schipkaensis', 'Zabeliana'
Prunus lusitanica, Portugese laurierkers
Syringa vulgaris, gewone sering
Viburnum rhytidophyllum, sneeuwbal

4. Rhododendrons

(rustig groeiende, redelijk laag blijvende soorten)

Rh. 'Cunningham's White' (2m)
Rh. ponticum 'Compactum Multiflorum'
Rh. ponticum 'Imbricatum' (2m)
Rh. 'Praecox' (1,5 m; halfwintergroen)

5. Bodembedekkende vaste planten

Arabis, scheefkelk
Aubrietia, blauwkussen
Cerastium tomentosum, viltige hoornbloem
Campanula portenschlagiana, dalmatiëklokje
Saponaria, zepekruid

6. Polvormige vaste planten

Astilbe, prachtspirea
Crinum x powellii 'Album', haaklelie (vrijwel winterhard bolgewas, vraagt echter om winterafdekking)
Hemerocallis, daglelie
Hosta, daglelie
Iris germanica, iris
Pennisetum, lampenpoetsersgras
Yucca, palmlelie

7. Parkbomen

Het geschikte sortiment bomen is groot. Op grond van het historische beeldmateriaal en de huidige bomenopstand is o.a. passend:

Acer campestre, veldesdoorn
Acer negundo, vederesdoorn
Acer platanoides, Noorse esdoorn
Acer pseudoplatanus, bergesdoorn
Aesculus hippocastanum, paardenkastanje
Alnus spaethii, els
Betula nigra, zwarte berk
Betula utilis 'Doorenbos', Himalayaberk
Carpinus betulus, haagbeuk
Crataegus laevigata 'Paul's Scarlet', 2-stijlige meidoorn
Fagus sylvatica 'Purpurea', bruine beuk
Fraxinus excelsior, gewone es
Juglans nigra, zwarte walnoot
Laburnum x watereri 'Vossii', goudenregen
Magnolia in soorten, bijv. M. acuminata, komkommernagolia; M. kobus, beverboom;
M. soulangeana, beverboom

Malus, sierappel; onder andere M. floribunda en M. toringo,
Platanus hispanica, gewone platan
Populus nigra 'Italica', Italiaanse populier
Prunus in soorten, bijv. P. cerasifera 'Nigra', bruinbladige kerspruim; cultivars van P. serrulata,
Japanse sierkers, P. subhirtella 'Autumnalis', winterbloeiende kers
Pterocarya fraxinifolia, gewone vleugelnoot
Quercus robur, zomereik
Salix x sepulcralis 'Chrysocoma', treurwilg
Sophora japonica, honingboom
Sorbus intermedia, lijsterbes
Sorbus latifolia, lijsterbes
Tilia vulgaris, Hollandse linde
Ulmus glabra 'Exoniensis', pluimiep

8. Naaldbomen

(slechts incidenteel toe te passen, verspreid over het park)

Cedrus atlantica, Atlasceder
Metasequoia glyptostroboides, watercipres
Pinus sylvestris, grove den
Taxodium distichum, moerascipres

9. 1-jarigen perkplanten

Aangezien deze planten elk jaar werden vernieuwd zal steeds zijn ingespeeld op actuele trends en mode. Een vaststaand historisch sortiment is dus minder relevant. Voorbeelden van soorten die in de jaren '20-'30 van de 20^e eeuw werden gebruikt zijn:

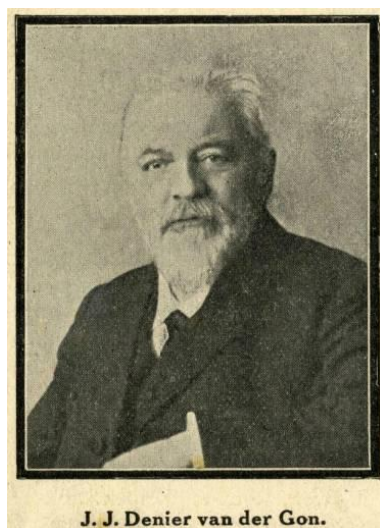
Antirinum nanum, leeuwenbekje
Begonia semperflorens, scheefblad of perkbegonia
Eschscholzia californica, slaapmutsje
Heliotropium arborescens, heliotroop
Impatiens walleriana, vlijtig liesje
Lobularia maritima, schildzaad
Lobelia erinus, tuinlobelia
Pelargonium, geranium
Petunia, petunia
Phlox drummondii, vlambloem
Mimulus gattatus, maskerbloem
Salvia splendens, vuursalie
Tagetes erecta, Afrikaantje
Viola in soorten, onder andere tuinviool en winterviool

BIJLAGE I. BETROKKEN PLANTSOENMEESTERS

J.J. Denier van der Gon

Portret van J.J. Denier van der Gon (1856-1933), foto uit 1915-1918. (Bron: HUA, cat.nr. 104390.)

Uitsnede van een groepsportret van het personeel van de Dienst Gemeentewerken te Utrecht, 1910-1915. (Bron: HUA, cat.nr. 120971.)

Jan Jacob Denier van der Gon werd in 1856 als zoon van een predikant in de Pastorie van Zoeterwoude geboren.⁴ Hij vestigde zich in 1881 te Hees als tuinarchitect en boomkweker. In 1885 werd in een advertentie de naam Kweekerij "Noviomagum" gebruikt. Samen met bloemist Johannes Franciscus Bouwens (1866-1942) richtte hij in 1888 de firma Denier van der Gon & Bouwens op voor de 'aanleg van tuinen, bouquets enz.'. Nadat de kweekerij was overgedaan aan de firma De Bie & Van Manen, vertrok Denier van der Gon naar Nijmegen. Daar leerde hij Maria Petronella van Driest kennen, met wie hij in 1893 in het huwelijk trad.⁵

In 1893 verhuisde Denier van der Gon naar Utrecht waar hij met ingang van 15 augustus in dienst trad als hoofdopzichter der plantsoenen. Als plantsoenmeester mocht hij, zolang hij in dienst van de gemeente bleef, kosteloos gebruik maken van het bolwerk Sterrenburg als woning.

De nieuwe plantsoenmeester begon direct met een 'geweldige opruiming van overvloedig hout uit onze plantsoenen. De boomenkapperij heeft toen menigen stadsgenoot met grooten angst vervuld, men vreesde dat al onze plantsoenen er aan moesten. Dat die opruiming hoogst noodzakelijk was, bleek in de jaren die daarna volgden; onze bolwerken en plantsoenen werden een sieraad, waarvan de roem weldra door geheel het land ging. De heer van der Gon heeft hier in Utrecht heel wat moois tot stand gebracht; alle plantsoenen werden als het ware omgetooverd tot lusthoven.'⁶ Belangrijke projecten waar hij in dienst van de gemeente Utrecht aan heeft gewerkt zijn het Hoogeland, Wilhelminapark, de Tweede Algemeene Begraafplaats, de herbepanting van de plantsoenen en Singels, de tuinaanleg van het St. Anthoniegasthuis, de nieuwe aanleg van het Lucas Bolwerk, de oude Algemeene Begraafplaats, Lepelenburg en het Rosarium Oudwijk. Nadrukkelijk werden zijn inspanningen ten aanzien van Oog in Al genoemd: 'het nieuwe park Oog in Al aan den Leidschenweg, dit nieuwe park is van begin tot einde het werk geweest van den heer van der Gon.'⁷

Denier van der Gon werd bewonderd om zijn oog voor 'zeldzaam fijne en smaakvolle kleurschakeeringen, zijn groote kunde van alles wat 't plantenrijk betreft'.⁸ In 1909 beschreef hij in negen uitvoerige artikelen de beplantingen in diverse bekende plantsoenen van Utrecht.⁹

⁴ HUA: Utrechts Nieuwsblad (18-12-1933).

⁵ www.dewester.info; buurtverhaal Floraweg.

⁶ HUA: Utrechts Nieuwsblad (05-08-1893)

⁷ HUA: Utrechts Nieuwsblad (18-12-1933).

⁸ HUA: Utrechts Nieuwsblad (18-12-1933).

⁹ Wageningen Universiteit en Researchcentrum Speciale Collecties, inv.nrs. 01.2386A, 01.2386B en 01.2386C.

Voorts was Denier van der Gon actief in verschillende beroepsverenigingen. Hij hoorde bijvoorbeeld tot de eerste leden van de Bond van Nederlandsche Tuinkunstenaars (BNT), die in februari 1923 te Utrecht werd opgericht.¹⁰

In 1922 bereikte J.J. Denier van der Gon de pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar. S.G.A. Doorenbos werd benoemd als diens opvolger. De oud-plantsoenmeester bleef intussen wel beschikbaar als adviseur.

S.G.A. Doorenbos

Portret van S.G.A. Doorenbos (1891-1980), foto uit ±1926. (Bron: HUA, cat.nr. 104456.)

Uitsnede van een foto genomen in park Oog in Al, kort na de aanleg, ±1923. (Bron: HUA, cat.nr. 41134.)

Als zoon van een dominee groeide Siemon Godfried Albert Doorenbos op in Barneveld en Capelle aan den IJssel. Na zijn lagere schooltijd en het afronden van het gymnasium in Gouda, volgde hij van 1907 tot 1909 de tuinbouwwintercursus in Boskoop. De praktijk leerde hij bij diverse kwekers in Nederland, Duitsland en Engeland. Vooral het veredelen had zijn grote belangstelling. In 1909 ging hij bij Copijn in Groenekan werken. Zijn belangrijkste werkzaamheden waren de teelt van rozen en het ontwerpen van tuinen. Na enige los-vaste betrekkingen reisde hij van 1912 tot 1914 als vertegenwoordiger van de firma Copijn in Engeland, Schotland en Ierland en ook in Amerika. Daarnaast werkte hij op de kwekerij en op het kantoor in Groenekan. In 1914 reisde hij voor Copijn naar New York en deed, ook als vertegenwoordiger van een Amerikaanse firma, ervaring op in Amerika. In 1915 keerde Doorenbos terug naar Nederland om van 1915-1922 als 'chef de cultures' bij Copijn te gaan werken als expert om planten (cultivar) te kweken.¹¹ Zo ontwikkelde hij de *Symphoricarpos* (sneeuwbes) en de *Betula utilis* (Witte Himalayaberk), die naar hem vernoemd werden, en diverse dahlia's. Ook bracht hij in 1929 de *Ulmus wallichiana* van het Arnold Arboretum naar Europa. Zijn beroemdste succes was de iep 'Den Haag', die door kruising met onder meer de *Ulmus wallichiana* bestand bleek te zijn tegen de iepziekte.¹² Door de economische crisis werd Doorenbos echter in 1922 verzocht naar een andere baan uit te zien.¹³

In 1922 werd de 31-jarige S.G.A. Doorenbos uit 180 gegadigden gekozen om de nieuwe plantsoenmeester van Utrecht te worden. De wijken Oog in Al, Ondiep en Rivierenwijk zijn onder zijn leiding van 'groen' voorzien. Naast deze gemeentebetrekking verzorgde Doorenbos enkele tuinbouwcursussen ten behoeve van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde. In 1924 was hij mede-oprichter van de Nederlandse Dendrologische Vereniging.

¹⁰ Wageningen Universiteit en Researchcentrum Speciale Collecties, inv.nr. R361.

¹¹ Wageningen Universiteit en Researchcentrum Speciale Collecties Database Tuin (bron: Eric Blok 2002).

¹² Wikipedia

¹³ Wageningen Universiteit en Researchcentrum Speciale Collecties Database Tuin (bron: Eric Blok 2002).

Na vier jaar verruilde hij Utrecht voor Rotterdam, om daar in dienst te treden als gemeentearchitect. Bij zijn vertrek uit Utrecht werd Doorenbos geëerd omdat hij *'jarenlang op zoo uitstekende wijze de fraaie plantsoenen die de veste van St. Maarten sieren - voornamelijk noemen wij in dit verband den aanleg van het park Oog in Al'*¹⁴

Doorenbos werd in mei 1927 in Den Haag benoemd als directeur van de Dienst der Gemeente Plantsoenen, als opvolger van P. Westbroek. Op deze post bleef Doorenbos precies 30 jaar. Hij bekleedde in deze jaren vele bestuursfuncties, waaronder het voorzitterschap van de Nederlandse Dendrologische Vereniging en vice-president van de Royal Horticultural Society. In 1939 aanvaarde hij naast zijn functie in Den Haag een docentschap Boomteelt aan de Landbouwhogeschool te Wageningen. In deze functie schreef hij de *'Handleiding voor de boomteelt : een leidraad voor het land- en tuinbouwonderwijs'* (1945). Omdat hij als directeur Gemeente Plantsoenen geen medewerking wilde verlenen aan de totstandkoming van de Westwall, onderdeel van de Atlantikwall, werd hij in 1942 geschorst, zowel in Den Haag als in Wageningen. Doorenbos ging tijdelijk naar Copijn in Groenekan terug om in zijn onderhoud te voorzien. Na de oorlog werd Doorenbos in zijn eerdere functies hersteld. Tijdens zijn werkzaamheden voor de wederopbouw volgde Doorenbos de gangbare stijl van zijn tijd; zijn kracht lag in zijn sortimentskeuze en de toepassing daarvan. De vegetatiekunde was daarbij zijn leidraad. De diversiteit in beplanting komt bijzonder goed tot uitdrukking in de Haagse parken, zoals het Zuiderpark en het Westbroekpark.¹⁵

¹⁴ HUA, opmerking bij cat.nr. 104456: reproductie van afbeelding met onderschrift uit *Utrecht in Woord en Beeld*, 1926, nr. 7.

¹⁵ Wageningen Universiteit en Researchcentrum Speciale Collecties Database Tuin (bron: Eric Blok 2002).

BIJLAGE II. BEELDMATERIAAL UIT DE JAREN 1960-1980

ANALYSEKAART

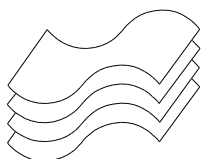
- gazon
- vaste planten
- perken
- heesters
- bomen

SB4

**BUREAU VOOR HISTORISCHE
TUINEN, PARKEN EN LANDSCHAPPEN**